

SZÁNDÉK ÉS VALÓSÁG – EGY ATTITŰDVIZSGÁLAT EREDMÉNYEI A REJTETT GAZDASÁGRÓL

INTENT AND REALITY – RESULT OF A SURVEY ON THE HIDDEN ECONOMY

BENKE GRÉTA MSc hallgató
Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar
KARCAGI-KOVÁTS ANDREA adjunktus
Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar

ABSTRACT

The phenomenon of the hidden economy is not a new thing. The hidden economy appeared in the past, when the first taxes were imposed. Since then there are people who would like to avoid tax paying and it is not different even today. Despite of the fact that it is the part of the human society quite a long time, it has been the focus of attention for 30 years (ÉKES, 1993). The topic is very actual. Recently the countries and governments made decisions and took steps to reduce the size of the hidden economy.

The hidden economy is not a general topic, every people is interested in it and everybody has opinion about it. In this research paper we try to investigate the attitude of the hungarians in connection with the hidden economy, what they think about it, they know exactly what kind of activities belong to it or not, how big the size of it, and what kind of advantage and disadvantage has it.

To gather information about it we did a survey with a questionnaire among the hungarian people. Among others we investigated what they think about the hidden economy, they take part in it and in what way, how they judge the participants and most of all, what is their attitude in connection with the hidden economy.

Bevezetés

Annak ellenére, hogy a rejtett gazdaság meglehetősen régóta része az emberi társadalomnak, elég későn, a hatvanas években került igazán a figyelem középpontjába (Ékes 1993). A téma nagyon aktuális, számos olyan új törvény, törvénymódosítás vagy egyéb szabályozás született a közelmúltban, melyek a rejtett gazdaság méretének csökkentése irányába próbálnak hatni. Írásunkban azt vizsgáljuk, hogy hogyan vélekednek a magyar emberek a rejtett gazdaságról, milyen mértékben és módon vesznek részt benne, milyen az ezzel kapcsolatos általános beállítódásuk. Ennek érdekében egy kérdőíves felmérést végeztünk a lakosság körében. A kérdések összeállításánál főként az ECOSTAT által 2002 végén készített közvélemény-kutatásra, illetve Belyó Pál és a Havasi – Schumann szerzőpáros írásaira támaszkodtunk (Belyó 2003, Havasi, Schumann 1999).

1. A rejtett gazdaság fogalma

A rejtett gazdaság fogalmát már sokan sokféleképpen próbálták definiálni, Williams szerint a különböző szakirodalmakban 35 különböző kifejezéssel utalnak rá, mint például fekete-, informális-, földalatti-, árnyék-, irreguláris-, szürke- stb. gazdaság (Williams 2004). Az, hogy ki melyik kifejezést használja, nagyban függ attól, hogy mely tevékenységet érzi ide tartozónak. A feladat valóban nem egyszerű, hiszen többféle megközelítése létezik a fogalomnak, mint például adóügyi, gazdaságpolitikai, statisztikai, jogi vagy etikai, sőt, a jelenség nagyon gyorsan terjed, napról-napra újabbnál újabb formái jelennek meg, a mai értelmezés holnapra már idejétmúlttá válhat, mivel időközben olyan láthatatlan pénzszerzési módok jelennek meg, melyekre már nem igaz a korábban megfogalmazott definíció.

Feige szerint rejtett gazdaság alatt az összes nem mért gazdasági tevékenységet értjük (Feige 1979). Macaffe és Tanzi úgy fogalmazták meg a rejtett gazdaságot, amely tartalmazza mindazt a jövedelmet, amely olyan gazdasági tevékenységből származik, amit a hivatalos statisztika sehol nem mér, holott mérnie kellene (Macaffe 1980, Tanzi 1982). Smith definíciója szerint a feketegazdaság nem más, mint „a jóságok és szolgáltatások piaci alapú termelése, amelyek legyenek törvényesek, vagy törvénytelenek, de a hivatalos GDP becslésekből kimaradnak” (Smith 1994: 3.). Fleming és szerzőtársai szerint: „a rejtett gazdaság nem más, mint azok a gazdasági tevékenységek és az azokból származó jövedelmek összessége, amelyek kikerülnek az állami szabályozást, adóztatást vagy megfigyelést” (Fleming et al. 2000: 391.). Lackó és szerzőtársainak 2008-as tanulmánya szerint „a rejtett munka azokat a pénzért végzett termelési folyamatokat és szolgáltatásokat foglalja magába, amelyeket az állam nem regisztrál, amelyek rejtettek az állam elől adózási vagy segélyhez jutási célból és amelyek minden más tekintetben legálisak” (Lackó et al. 2008: 9.). A Schneider és Enste szerint „a rejtett gazdaság a jóságok és szolgáltatások piaci alapú termelése, amelyek legyenek törvényesek vagy törvénytelenek a hivatalos GDP becslésből kimaradtak, azaz olyan regisztrálatlan gazdasági tevékenység, amely hozzájárul a hivatalosan számított GNP-hez” (Schneider, Enste 2003: 5.).

Egyesek csak azokat a tevékenységeket sorolják ide, amelyek kifejezetten az adóelkerülést célozzák, mások a tiltott tevékenységeket is idesorolják. Vannak, akik a rejtett gazdaság részének tekintik a pénzmozgással nem járó olyan tevékenységeket, amellyel ténylegesen jövedelmet nem keres a gyakorlója, viszont általa pénzt képes megtakarítani. Ide sorolható például a hazánkban olyan jól ismert „kaláka”. Vannak, akik még ennél is tágabban értelmezik a fogalmat, és az eltitkolt gazdasághoz sorolnak minden GDP-t növelő tevékenységet, így a házkörül végzett barkácsolást és a házimunkát is, hisz ezeknek is jövedelemnövelő hatásuk van (Ékes 1993).

Mint láthatjuk, a megfogalmazás igen sokrétű lehet, és nem létezik sem hazai, sem pedig nemzetközi megegyezés arról, hogy mi a hivatalos megfogalmazás, mely tevékenységek sorolhatóak ide.

1.1. A rejtett gazdaság kialakulásának és növekedésének okai

Az elmúlt évtizedek során folytatott kutatások alapján ki lehet jelenteni, hogy a rejtett gazdaság létezése olyan egyetemes jelenség, amely gazdasági és társadalmi berendezkedéstől függetlenül szinte minden nemzetgazdaságban jelen van, de kialakulásának és növekedésének okai, illetve mérete eltérő lehet. Ebben számos tényező szerepet játszhat, ilyen például, hogy az adott ország milyen utat járt be történelme során, mennyire fejlett,

milyen az adórendszere, milyen a rejtett gazdaság elleni fellépés, milyenek a társadalmi viszonyai és így tovább. Az, hogy milyen tényezők milyen mértékben befolyásolták vagy lendítették előre a feketegazdaság kialakulását, növekedését, azt is megmutatja, hogy mennyire „romlott” az adott ország gazdasága (Ékes 1993).

Ha csoportosítani szeretnénk a rejtett gazdaságból származó jövedelmeket, sokféle csoportosítási lehetőség áll rendelkezésünkre, ami arra enged következtetni, hogy a rejtett gazdaság kialakulásának számos oka van, nem rendszer specifikus jelenség, nem lehet ráhúzni egy sémára, ennek ellenére kialakulásának és növekedésének vannak olyan okai, amelyek kizárólag egy bizonyos rendszerhez kapcsolódnak, vagy valamilyen oknál fogva egy bizonyos gazdasági és társadalmi berendezkedés mellett sokkal nagyobb gyakorisággal alakulnak ki. Ez alapján két csoportot különböztethetünk meg. Az első csoportba tartoznak azok az okok, amelyek, bármilyen rendszerről is legyen szó, a rejtett gazdaságot fenntartják és növelik. Ezek a következők:

1. Túladóztatás, az adóterhek növelése,
2. Szegénység,
3. Az innen szerezhető jövedelmek nagysága,
4. Az infláció,
5. A szolgáltatási szféra növekedése,
6. A túlzott szabályozás,
7. A munkaidő csökkenése,
8. Hagyományok.

A második csoportba azokat a tényezőket sorolhatjuk, amelyek egy meghatározott gazdasági és társadalmi rendszerhez kapcsolhatóak, és az adott rendszer működési zavaraiából erednek. Ezeket a tényezőket az 1. táblázat szemlélteti.

1. táblázat: Különböző gazdasági és társadalmi rendszerekhez kapcsolható okok

Table 1.: Reasons related to economic and social systems

Piacgazdaságok	Fejlődő országok	Szocialista országok
1. Munkanélküliség 2. Közpénzek irracionális felhasználása 3. A vállalatok nemzetközivé váló tevékenysége	1. Gazdasági fejletlenség 2. A statisztikai számbavételi rendszer kiforrotlansága	1. Hiány 2. Vállalati monopolhelyzetek és vezetői érdektelenség 3. Szándékosan alacsonyan tartott bérek a gazdaság bizonyos szféráiban

(Ékes 1993 alapján saját szerkesztés)

2. A kérdőíves felmérés egyes eredményei

A magyar nyelvű kérdőívet 2053 válaszadó töltötte ki, azt az SPSS program segítségével értékeltük ki. A következőkben néhány érdekes eredményt közlünk, különösen azokat, amelyek élesen rávilágítanak arra, hogy a szándék és a valóság mennyire különbözik.

A direkt jövedelemnövelés egyik legelterjedtebb formája a bejelentés nélküli foglalkoztatás, mely Magyarországon is bevett módszer. A megkérdezettek óriási aránya, több mint 80%-a hallott már olyan személyről, aki arra kényszerült, vagy utólag tudta meg, hogy bejelentés nélkül állt alkalmazásban. A válaszadók valamivel több, mint egyharmada ismeri a munkaadók azon gyakorlatát, mely során az alkalmazottakat minimálbéren jelentik be, miközben a munkavállaló többet keres és a bért más módon egészítik ki. Elgondolkodtató, hogy erre a kérdésre a válaszadók majdnem 60%-a nem akart vagy nem tudott

válaszolni, csak 7%-uk vallotta azt, hogy nem hallott még ilyenről. A legtöbben 3-as értékelést (5-ös skálán) adtak arra a kérdésre, hogy mennyire ítélik el, ha valaki bejelentés nélkül, feketén dolgozik. Az átlagos pontérték 3,2 lett, azaz erkölcsileg inkább elítélik az ilyen jellegű foglalkoztatást, de tisztában vannak azzal, hogy sok esetben a munkavállaló rá van kényszerítve a bejelentés nélküli munkavégzésre. A 2. táblázatban ismertetjük ennek a kérdéscsoportnak az eredményeit.

2. táblázat: A lakosság véleménye a jövedelembővítés egyes direkt és indirekt lehetőségeiről

Table 2.: Opinion of the population about some possibility of direct and indirect income expansion

Állítás	1	2	3	4	5	Átlagos pontérték
	Értékelők aránya százalékban					
Fiktív számlákat gyártani adócsökkentés céljából	8,11	7,47	24,86	18,97	40,59	3,8
Bejelentés nélkül, feketén dolgozni	15,64	15,40	28,48	14,41	26,07	3,2
Magánhasználatú dolgokat céges költségen elszámolni	9,79	12,20	24,59	18,69	34,73	3,6
Ismerősöktől, barátoktól kapott számlát elszámolni	13,87	15,69	30,79	17,41	22,23	3,2
Számlákat gyűjteni barátoknak, ismerősnek	18,67	15,96	31,13	14,29	19,95	3,0
Bejelentés és adózás nélkül ingatlant kiadni	18,59	16,72	28,40	17,11	19,18	3,0
Borralót az adóbevallásban eltitkolni	38,17	16,42	25,30	8,93	11,19	2,4
Hálapénzt elfogadni	16,84	11,85	29,58	15,41	26,32	3,2
Hálapénzt az adóbevallásban eltitkolni	20,30	12,96	25,17	14,29	27,29	3,2

(saját szerkesztés)

A direkt jövedelemnövelés egy másik illegális módja, amikor egy ingatlan adásvételi szerződésében a tényleges vételárnál kisebb összeget tüntetnek fel (Semjén et al. 2008). A válaszolók majdnem 80%-a hallott már ilyen esetről. Az adóelkerülés egyéb lehetőségei közül a lakosság majdnem kétharmada ismeri a számlaadáshoz kapcsolódó adóelkerülési módszereket és több mint háromnegyedük hallott már a személyes kiadások, céggétségként történő elszámolásáról, de a bejelentés és adózás nélküli ingatlan-bérbeadás sem ismeretlen a lakosság nagy részének. Ez utóbbit körülbelül ugyan annyian ítélik el részben vagy egészben, mint ahányan egyáltalán nem. A válaszadók leginkább a fiktív számlák gyártását és a személyes kiadások céggétségként történő elszámolását ítélik el.

Az indirekt jövedelemnövelés egyik módja a számla nélküli adásvétel. Felmérésünkéből kiderül, hogy a társadalom számára az ilyen jellegű rejtett gazdaság sokkal elfogadottabb, talán azért mert látszólag senkinek nem származik belőle kára és nincs papír alapú nyoma. A lakosság 61%-a végzett, vagy ismer környezetében olyan személyt, aki végzett már olyan szolgáltatást, amelyről nem adott számlát, vagy amelyet nem vallott be az adóbevallásában, és közel 91% vásárolt már olyan terméket vagy szolgáltatást, amiről nem kapott számlát. A legtöbben azért vásárolnak számla nélkül, mert így nem kell megfizetni a vásárláshoz kapcsolódó indirekt adókat.

Arra a kérdésre, hogy jelezte-e mára kereskedőnek, hogy nem adott vásárlást igazoló bizonylatot, a válaszadók kevesebb, mint 40%-a válaszolta azt, hogy igen, és majdnem 61% még soha nem kifogásolta azt. Figyelemre méltó, hogy a válaszadók 45,9%-a még nem vásárolt nem legális keretek között (pl. műszaki-, ruházati-, piperecikkek, élelmiszer, szoftver, zene, film), ami meglehetősen nagy arány. Arra a kérdésre, hogy mi a fontosabb, számla nélkül olcsóbban vásárolni, vagy számlával drágábban, de így bizonyos garanciális védelmet élvezni, a válaszadók valamivel több, mint a fele inkább vásárol drágábban a számla nyújtotta garancia fejében. A férfiak körében valamivel többen vannak azok, akik inkább fizetnek többet egy termékért, a számla nyújtott garanciáért cserébe (60,14%), míg

ez az arány a nők esetében valamivel kevesebb (54,66%). Életkor tekintetében legkevésbé a 60–69 éves korosztályba tartozók vásárolnak számla nélkül, míg leginkább a 70 év feletiek hajlandóak olcsóbban, de garancia nélküli termékeket, szolgáltatásokat venni. A kevés jövedelemmel rendelkező családok nagyobb valószínűséggel jelennek meg vevőként a rejtett piacon. Érdekes eredmény született a vallásosság szempontjából is. Azon megkérdezett emberek közül, akik vallásosak, majdnem ugyan annyian vásárolnak számla nélkül olcsóbban (44,08%), mint azok, akik nem egyházi szabályok szerint, hanem saját értékek szerint gyakorolják vallásukat (43,43%) vagy egyáltalán nem vallásosak (44,07%).

A jövedelemátengedés két leggyakoribb formája a borraivaló, illetve a hálapénz, melyek tipikusan a nem regisztrált jövedelmek körébe tartoznak. A borraivalót valamilyen termék vásárlás vagy fizikai szolgáltatás igénybevétele során, annak piaci árán felül szokás adni, míg a hálapénzt egészségügyi ellátások igénybevétele esetén (Keszthelyiné et al. 1999). Arra a kérdésre, hogy Ön vagy környezete szokott-e adni borraivalót, közel 90 százalékban nyilatkoztak, úgy hogy igen – jellemzően étteremben (81,3%) és a szépségiparban (53,7%) –, és csupán 9,5% felelte azt, hogy egyáltalán nem.

Az, hogy mit értünk hálapénz alatt nagyban függ attól, hogy honnan közelítjük meg a kérdést. Kincses szerint ez egy utólagos köszönetnyilvánítás az orvosnak, melyet a beteg önként ad, mennyiségét ő határozza meg és amelynek formája lehet készpénz vagy ajándék (Kincses 2004). Szutrély szerint a hálapénz az orvosi munka eleme, az eredményes gyógyítás következtében érzett hálát a volt beteg minden korban kifejezte valahogy (Szutrély 2010). Vásárhelyi készített egy felmérést, melyben az érdekelte, hogy a megkérdezettek mennyire tartják általánosságban korrupciónak a borraivalót, hálapénzt, protekciót, az ügyintézőknek adott ajándékokat. A véleményt nyilvánítóknak körülbelül fele a korrupció egyik formájának ítélte meg a hálapénz adását (Vásárhelyi 2001). A válaszadók több mint 41%-a részben vagy egészben teljesen elítéli a hálapénz elfogadását, ugyanakkor közel 60%-uk adott az elmúlt évben. A hálapénzt nem adók fele a 18–29 éves korosztályba tartozik, akik valószínűleg még nem szorulnak egészségügyi ellátásra.

3. A lakosság szubjektív véleménye a rejtett gazdaságról

A következőkben azt összegezzük, hogy hogyan vélekedik a lakosság a rejtett gazdaságról, az abból szerezhető előnyökről, károkról és hátrányokról, a visszaszorítására tett kormányzati intézkedésekről. Az állításokat egy ötfokozatú skálán értékelték, ahol az 1-es jelölte az egyet nem értést, az 5-ös a teljes egyetértést. A válaszokat a Melléklet 1. táblázatban közöljük.

Balogh a rejtett gazdaság hátrányos következményei között említi, hogy – mivel pontosan mérni nem lehet – nehéz a gazdaság teljesítményének a mérése, nem kapunk pontos képet a munkaerőpiac helyzetéről, a foglalkoztatottságról, nem teljesek a jövedelemstatisztikák és hatására csökkennek az állami bevételek. Mindezek megnehezítik a releváns gazdaságpolitikai döntések meghozatalát, különös tekintettel az adó- és támogatási rendszert érintő esetekre (Balogh 2014).

A megkérdezettek kevesebb, mint egytizedének határozott véleménye az, hogy országunkban a rejtett gazdaság aránya nem magasabb, mint más országokban, és leginkább a magas adó- és járulékkulcsokat (41,37%) okolják kialakulásáért.

A szándék és valóság szempontjából figyelemre méltó, hogy a válaszadók több mint 60%-a részben vagy teljesen elutasította azt az állítást, miszerint a rejtett gazdaság mindenki számára előnyös, ugyanakkor a „Mindenkinek úgy boldogul, ahogy tud” kijelentés kapcsán majdnem 60%-uk nyilatkozta, hogy részben vagy teljesen egyetért azzal.

6 állítást fogalmaztunk meg a gazdasági szabályok betartásáról, melyből a válaszolók azt az egyet jelölhették meg, amivel leginkább egyetértenek. A válaszadók 57,3%-a úgy gondolja, hogy a törvényeket be kell tartani és az adóelkerülés kárt okoz a közösségnek. További 26,5% véli úgy, hogy a társadalmi, gazdasági környezet bírhat kényszerítő erővel, de a rejtett gazdaságban való részvétel mértéke nem mindegy. A válaszadóknak csak a 16%-a nyilatkozott úgy, hogy át lehet hágni az előírásokat, ha másoknak ezzel kárt nem okozunk vagy ha előnyünkre válik. Ismét a szándék és valóság problémájával találkozunk. A kitöltők nagy százaléka törvénytisztelő (vagy annak mutatja magát), miközben jelentős mértékben vesznek részt valamilyen formában a rejtett gazdaságban.

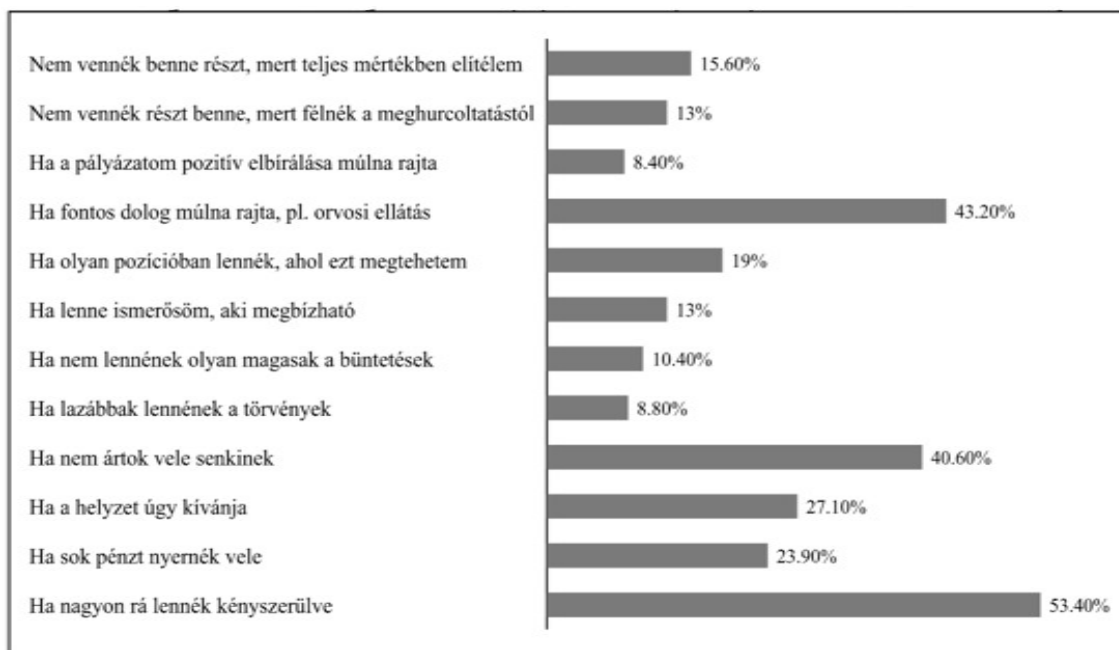
A rejtett gazdaság elleni fellépés kapcsán meglehetősen szigorú értékelések születtek. „A kormány tesz a rejtett gazdaság ellen” kijelentést a válaszadók majdnem egyharmada utasította el totálisan, és további 25,39% részben. Figyelemre méltó az az egyetértés, amely azon kijelentés kapcsán született, hogy a kormánynak és hatósági szerveknek nem az utcai árusokat kellene üldözniük (45,37%). Az is sokatmondó, miszerint a lakosság 31,48%-a érzi teljesen úgy, hogy a rejtett gazdaság visszaszorítását célzó intézkedések csupán a kisemberekre vannak hatással. Ezen eredmény ellenére érdekes, hogy sokan azt gondolják, hogy még a jelenlegitől is szigorúbban kellene szembeszállni a rejtett gazdasággal (32,07%). Ezek a válaszok egyértelműen megmutatják, hogy a társadalomban minimális bizalom van az ország vezetői, törvényalkotói iránt.

Magyarország adórendszerével a lakosság majdnem 63%-a egyáltalán nem elégedett és kevesebb mint 6% tartja elfogadhatónak részben vagy egészben. Így a legalacsonyabb átlagos pontértéket ez a kijelentés kapta, 1,6-del. Érdekes lehet az is, hogy az emberek nagy része a túl magas adóknak tudja be a rejtett gazdaság magas arányát, ugyanakkor semleges (3,0) válaszszületett arra az állításra, hogy ha mindenről számlát kérnének, akkor alacsonyabbak lehetnének az adóterhek.

A felmérés eddig kiértékelt válaszaiból azt a következtetést már levonhatjuk, hogy az emberek többsége elítéli a rejtett gazdaság jelenségét, az ezen belüli tevékenységeket, azok végzőit, vagy legalábbis ezt a látszatot próbálják kelteni és érzékeltetni a válaszaikkal. Ezért kíváncsiak voltunk arra, hogy ha ilyen nagy arányban tartják fontosnak a törvények betartását, előfordulhat-e olyan helyzet, ami arra készítené a válaszadót, hogy részt vegyen rejtett gazdaságban. 12 állítás közül akár többet is megjelölhettek.

Három állítás kimagasló eredménnyel zárt. A legtöbben akkor vennének részt a rejtett gazdaságban, ha nagyon rá lennének kényszerülve (53,4%), 43,6% csak akkor, ha fontos dolog, például orvosi ellátás múlna rajta, és közel ugyanennyien (40,6%), ha nem ártának vele senkinek. A megkérdezettek kevesebb, mint egyharmada csak akkor folyna bele ilyen tevékenységekbe, ha a helyzet úgy kívánná meg (27,1%), illetve ha sok pénzt nyerhetne vele (23,9%). Az összes többi esetet a válaszolók kevesebb mint egyötöde jelölte. A tapasztalat azt mutatja, hogy a legkevésbé motiváló helyzet az lenne, ha az adott személy pályázatának a pozitív elbírálása múlna rajta (8,4%). Érdemes még kiemelni, hogy csupán 8,8%-ukat sarkallná törvénytelen tevékenység végzésére az, ha lazábbak lennének a törvények. Ez volt a második legritkábban jelölt válasz. Érdekes az is, hogy 13% azért nem venne részt benne, mert fél a következményektől, az esetleges meghurcoltatástól, illetve csupán 15,6% az, aki egyáltalán nem venne benne részt, mert teljesen elítéli. Ez a százalék meglehetősen alacsony, melyből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a lakosság több mint 80%-ánál van olyan körülmény, ami arra ösztönözné, hogy törvénytelen dolgokat tegyen.

1. diagram: A lakosság milyen esetekben venne részt rejtett gazdaságban
1. diagram: The willingness of the population to participate in the hidden economy

(Saját szerkesztés)

Amint a Melléklet 1. táblázatának 18. állításából kiderül, a lakosság óriási hányada nem elégedett az ország adórendszerével. Azért, hogy pontosítani tudjam, hogy mi okozza az adózás kérdésével kapcsolatos negatív hozzáállást, 10 állítást fogalmaztam meg ezzel kapcsolatban, melyet a válaszolóknak egy ötfokozatú skálán kellett értékelniük, aszerint, hogy mennyire értenek vele egyet vagy sem (1-es egyáltalán nem, 5-ös teljes mértékben). Az így kapott eredményeket a 3. táblázat szemlélteti.

3. táblázat: Alakosság véleménye az adózásról

Table 3.: The public opinion on taxes

Állítások	1	2	3	4	5	Átlagos pontérték
	Értékelők aránya százalékban					
Az adózással hozzájárulok valamihez.	8,64	8,89	22,20	22,20	38,06	3,7
Mindenki ügyeskedik, miért ne tenném én is.	25,29	22,45	29,42	12,38	10,46	2,6
Szívesebben adóznék, ha nem lenne ilyen nagy a korrupció.	5,80	4,91	16,12	21,38	51,79	4,1
Nem lenne ilyen az egészségügy, ha mindenki becsületesen adózna	11,63	11,63	25,97	18,16	32,60	3,5
Szívesebben adóznék, ha pontosan tudnám, mire költik a befizetett adókat.	3,63	3,68	13,31	18,91	60,46	4,3
Szívesebben adóznék, ha alacsonyabbak lennének az adókulcsok.	3,40	4,04	13,48	20,77	58,32	4,3
Szívesebben adóznék, ha magasabb lenne a fizetésem.	4,03	4,72	16,60	17,58	57,07	4,2
Az adóelkerülés elítélendő.	6,39	11,41	27,45	20,17	34,58	3,7
Az adózással elvesznek tőlem valamit.	7,78	11,72	28,03	20,05	32,41	3,6
A befizetett adómért semmit nem kapok cserébe.	8,55	11,06	26,73	19,85	33,81	3,6

(Saját szerkesztés)

A lakosság több mint fele gondolja úgy részben vagy egészben, hogy az adózással hozzájárul valamihez, ennek ellenére körülbelül ugyanennyien vannak azok, akik úgy érzik, hogy az adózással elvesznek tőlük valamit, és a befizetett adóért cserébe semmit nem kapnak. Az adó megfizetésének elkerülését a többség elítéli és a megkérdezettek nagy része nem ért egyet azzal az állítással sem, miszerint „Mindenki ügyeskedik, miért ne tenném én is” –ez zárt a legalacsonyabb átlagos pontértékkel (2,6), ami meglehetősen pozitív, ha az emberek valóban így gondolják. Az adózás kérdéskörével kapcsolatban megvizsgáltuk, hogy vannak-e olyan esetek, amikor nagyobb az adófizetési hajlandóság. Az állítások között szerepeltettünk négy olyan lehetőséget, amelyről feltételeztük, hogy nagyban befolyásolhatja az adófizetési „kedvet”. Ez a négy állítás kapta a legmagasabb átlagos pontértékeket, rendre mind 4 egész feletti eredményt ért el. Azaz a lakosság sokkal szívesebben fizetne adót, ha pontosan tudná, mire költik a befizetett adót (60,46 %), ha alacsonyabbak lennének az adókulcsok (58,32%), ha magasabb lenne a fizetése (57,07%), vagy ha nem lenne ilyen nagy a korrupció (51,79%).

A felmérésünk eredményéből leszűrhetjük, hogy a lakosság a rejtett gazdaságot úgy éli meg, mintha az hozzá tartozna a mindennapi élethez (legtöbbjüknek nem ismeretlenek a direkt és indirekt jövedelemszerzési módok, illetve a jövedelemátengedés különböző formái), de ez nem jelent elfogadást.

A törvénykövető magatartásra való hajlandóság az eredményekből is látszik, hiszen több kérdés esetében számos alkalommal születtek olyan eredmények, melyek azt bizonyítják, hogy a lakosságban megvan a jó szándék, de sok esetben a kényszerítő körülmények azok, – főként a jövedelmi helyzet – amik illegális tevékenységek végzésére sarkallják az embereket.

50% nyilatkozta azt, hogy a magas adók és járulékkulcsok okolhatóak a rejtett gazdaság kialakulásáért. Utóbbiból arra következtethetünk, hogy nagy jelentőséget tulajdonítanak az állami szerepvállalásnak és felelősségnek. Közel 60%-uk nem értett egyet azzal részben vagy egészben, hogy „Az állam tesz a rejtett gazdaság ellen”, így valószínűleg azt gondolják, hogy az állam szemet huny a rejtett gazdaság felett és egyáltalán nem, vagy nem elég hatékony intézkedéseket tesz annak megállítására, vagy megszüntetésére.

Összefoglalás

Írásunkban kérdőíves felmérés segítségével azt vizsgáltuk, hogy hogyan vélekednek a magyar emberek a rejtett gazdaságról, milyen mértékben és módon vesznek részt benne, milyen az ezzel kapcsolatos általános beállítódásuk.

Már a címben – „Szándék és valóság” – utalni szerettünk volna az egyik – a válaszok alapján – általánosan megfogalmazható eredményre, miszerint a magyar lakosság törvénykövető magatartást próbál folytatni, többségük elítéli, és ha teheti, elkerüli a rejtett gazdaságban való részvételt. Ugyanakkor megállapítható, hogy a lakosság többsége ismeri a jövedelemszerzés leggyakrabban alkalmazott direkt és indirekt módszereit, illetve a jövedelemátengedés lehetőségeit, azonban gyakran nem értenek vele egyet, sőt elítélik azokat, miközben számos esetben ők maguk is résztvevői a rendszernek. A válaszadók között a legnagyobb egyetértés az adózással, az adórendszerrel kapcsolatban kialakult. A lakosság közel 63%-a egyáltalán nincs megelégedve az ország adórendszerével, miközben mindösszesen 5,9% az, aki részben vagy egészben elfogadhatónak tartja azt.

MELLÉKLET

1. táblázat: A lakosság véleménye a rejtett gazdaságról

Table 1.: The public opinion on the hidden economy

Állítás	1	2	3	4	5	Átlagos pontérték
	értékelők aránya (százalékban)					
Magyarországon bizonyos mértékig mindenki részt vesz a rejtett gazdaságban.	8,67	11,69	30,00	24,99	24,65	3,5
Az adóelkerülés az élet velejárója.	23,38	21,38	26,40	17,24	11,59	2,7
Magyarországon a rejtett gazdaság aránya nem magasabb, mint más országokban.	22,27	22,61	31,58	15,20	8,33	2,6
A rejtett gazdaság kialakulásában a túl magas adó- és járulékkulcs játssza a szerepet.	4,63	7,07	19,40	27,53	41,37	3,9
A rejtett gazdaság mindenki számára előnyös.	34,06	26,27	27,44	8,04	4,19	2,2
Mindenki úgy boldogul, ahogy tud.	11,11	9,80	24,56	19,25	35,28	3,6
A rejtett gazdaságból beszerzett (mindennapi élethez szükséges) termékek mérséklék a család kiadásait.	6,53	10,28	30,65	28,51	24,03	3,5
A rejtett gazdaság növeli az emberek közötti jövedelemkülönbségeket.	6,09	9,99	24,51	24,71	34,70	3,7
A nagy jövedelemkülönbség az oka a feketegazdaságnak.	9,94	11,79	21,78	23,54	32,94	3,6
A kormány tesz a rejtett gazdaság ellen.	32,16	25,39	24,37	11,31	6,77	2,4
A rejtett gazdaság elleni fellépés csak a kisembereket érinti.	10,82	12,09	24,51	21,10	31,48	3,5
Nem az utcai árusok ellen kellene felvenni a harcot.	4,24	6,68	20,37	23,34	45,37	4,0
A rejtett gazdaság ellen általában szigorúbban kellene fellépni.	6,24	9,11	28,27	24,32	32,07	3,7
Általában az lehet könnyen gazdag, aki nem veszi figyelembe a törvényes kereteket.	5,07	6,34	15,11	27,58	45,91	4,0
A rejtett gazdaságból származó legnagyobb bevételek az alvilághoz vándorolnak.	5,85	11,89	29,58	26,85	25,83	3,5
Borralalót, hálapénzt, ha tetszik, ha nem, bizonyos helyzetekben adni kell.	12,43	10,58	17,30	25,34	34,36	3,6
Alacsonyabbak lehetnének az adóterhek, ha mindenről számlát kérnének.	16,57	17,40	34,16	16,81	15,06	3,0
Elégedett vagyok az ország adórendszerével.	62,72	18,32	13,06	3,41	2,49	1,6

(saját szerkesztés)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balogh Ádám (2014): Adóelkerülés és rejtett gazdaság Magyarországon. Közgazdaság 2014/4 Különszám az adópolitikáról. pp. 15–30.
- Belyó Pál (2003): A rejtett gazdaság lakossági megítélése. Statisztikai Szemle. 81. évf., 7. sz. pp. 521–541.
- Ékes Ildikó (1993): Rejtett gazdaság – Láthatatlan jövedelmek. Szerzői kiadás, Budapest, 269 p. (ISBN: 963-450-231-8)
- Feige, Edgar L. (1979): How Big Is the Irregular Economy? Challenge, November-December 1979. pp. 5–13.
- Fleming, Matthew H.–Roman, John–arrell, Graham(2000): The Shadow Economy. Journal of International Affairs. Spring 53/2 2000. pp. 387–409.
- Havasi Éva–Schumann Róbert (1999): A rejtett gazdaság a lakossági vélemények tükrében. Statisztikai szemle. 77. évf. 12. sz., pp. 952–965.
- Keszthelyiné Rédei Mária–Lakatos Judit–Szabó Zsuzsanna (1999): A rejtett gazdaság kiterjedése 1997-ben. Statisztikai szemle. 77. évf. 12. sz., pp. 913–931.

- Kincses Gyula (2004): A paraszolvencia kérdéséről. *Egészségügyi gazdasági szemle*, 14. évf. 3. sz., pp. 212–217.
- Lackó Mária–Semjén András–Fazekas Mihály–Tóth István (2008): Rejtett gazdaság, rejtett foglalkoztatottság: kutatási eredmények és kormányzati politikák a nemzetközi és hazai irodalom tükrében. Magyar Tudományos Akadémia. Műhelytanulmányok. MT-DP-2008/7. 38 p.
- Macaffee, Kerrick (1980): A Glimpse of the Hidden Economy in the National Accounts. *Economic Trends*, Volume 316. February 1980. pp. 81–87.
- Schneider, Friedrich–Enste, Dominik (2003): *The Shadow Economy: An International Survey*. Cambridge University Press, New York, 222 p. (ISBN: 052-181-408-1)
- Semjén András–Tóth István János–Medgyesi Márton–Czibik Ágnes (2008): Adócsalás és korrupció: lakossági érintettség és elfogadottság. Magyar Tudományos Akadémia. Műhelytanulmányok. MT-DP-2008/13. 86 p.
- Smith, Philip. (1994): Assessing the Size of the Underground Economy: The Canadian Statistical Perspective. *Canadian Economic Observer*. Catalogue No. 13–604. May 1994. pp. 1–25.
- Szutrély Péter (2010): Egészségügy – paraszolvencia. http://www.archive-hu-2012.com/hu/o/2012-12-09_892741_6/OrvosNet-hu-Eg%C3%A9szs%C3%A9g%C3%BCgyi-%C3%A9s-szoci%C3%A1lis-port%C3%A1l/ Letöltés dátuma: 2015. március 29.
- Tanzi, Vito. (1982): *The Underground Economy in the United States and Abroad*. Lexington Books, Lexington. 340 p.
- Vásárhelyi Mária (2001): Korrupció a közgondolkodásban. pp 187–196. In: *Korrupció Magyarországon* (Szerk. Csefkó F.–Horváth Cs.). PTE-ÁJK, Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécs, 402 p. (ISBN: 963-849-020-9)
- Williams, Colin C. (2004): *Cash-in-Hand Work: The Underground Sector and the Hidden Economy of Favours*. Palgrave MacMillan Publishing Company, Hampshire, 256 p. (ISBN: 140-392-172-5)